

**Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΨΑΛΜ. 46(47), 8β
ΕΙΝΑΙ “ΨΑΛΛΑΤΕ ΣΥΝΕΤΩΣ”;**

ΥΠΟ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΣΙΜΩΤΑ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΨΑΛΜ. 46(47), 8β ΕΙΝΑΙ “ΨΑΛΛΑΤΕ ΣΥΝΕΤΩΣ”;

ΥΠΟ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΣΙΜΩΤΑ
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

Ἀφιερῶται προφρόνως
εἰς τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρόν μου,
λόγιον Ἀρχιμουσικόν
τῆς Κρατικῆς Ὀρχήστρας Ἀθηνῶν,
Βύρωνα Α. Φιδετζήν

Ὁ ἑβραϊκὸς παλαιοδιαθητικὸς ψαλμὸς 46(47), ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἐγκαθίδρυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ (Παχβέ) καὶ ἐξυμνεῖ τὴν δόξαν του, παρουσιάζει τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικὸν ἐνδιαφέρον: Εἰς τὸν 8ον στίχον αὐτοῦ ἀπαντᾷ ἡ εὐρύτατα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τῶν Ἑβδομήκοντα (ἐφεξῆς Ο') γνωστὴ φράσις “ψάλατε συνετώσ”, ἡ ὁποία, ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τοῦλάχιστον χρήσει αὐτῆς, δὲν φαίνεται ὅτι προκαλεῖ πρόβλημα κατανοήσεως. Οἱ εἰς τὸν οἰκεῖον ἐρμηνευτικὸν χῶρον κινούμενοι ἐρευνηταὶ τοῦ ἑλληνικοῦ, κυρίως, κεμένου, ἀντιλαμβάνονται ἐν γένει τὴν ἔννοιάν της ὡς ἔχουσαν σχέσιν πρὸς τὴν μετὰ συνέσεως, σεβασμοῦ, θεοσεβείας, φρονήσεως κ.λπ. ἐπιτέλεσιν τῶν καθηκόντων τῶν ἐν τῷ ἰουδαϊκῷ ναῶ τῆς Ἱερουσαλήμ ψαλλόντων. Παρὰ ταῦτα δὲν εἶναι καθόλου βέβαιον, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς περι ἧς ὁ λόγος φράσεως εἶναι ἀπλή καὶ ἀπολύτως σαφής, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον τὸ σχετικὸν κείμενον τῶν Ο' διαφέρει ἐνταῦθα τοῦ μασωριτικοῦ ἑβραϊκοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ ἄλλων ἀρχαίων μεταφράσεων.

Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἐν προκειμένῳ ἡ ἐν πολλοῖς ἀξία λόγου μετάφρασις τοῦ ἐκ Πόντου καταγομένου “Ἑλληνοσ μεταφραστοῦ Ἀκύλα. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπονηθεῖσα αὕτη κατὰ τὸ 130 μ.Χ.

καλή μὲν γενικῶς ἀλλὰ καὶ δουλική μᾶλλον μετάφρασις τῆς ἑβραϊκῆς Βίβλου εἰς τὴν ἑλληνικὴν¹, ἔνεκα καὶ τῶν ἰδιαιτεροτήτων αὐτῆς, ὑπερ-εξετιμήθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἐνῶ, ἀντιθέτως, δὲν ἐκρίθη εὐμενῶς ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον τοῦ ψαλμοῦ, ἦτοι εἰς τὸ χωρίον 8β, μεταφράζει οὗτος “ψάλατε ἐπιστημόνως”. Πλὴν δὲ τῆς μεταφράσεως ταύτης τοῦ Ἀκύλα, ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη μετάφρασις, ἐξ ἴσου σχεδὸν ἀρχαία, ἡ ὁποία ἀποδίδει καὶ αὕτη διὰ τοῦ “ἐπιστημόνως” τὴν εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον ἀπαντῶσαν ἀντίστοιχον ἑβραϊκὴν λέξιν. Πρόκειται περὶ τῆς μιᾶς ἐκ τῶν τριῶν ἄλλων ἑλληνικῶν μεταφράσεων, αἱ ὁποῖαι διαφέρουν ἐκείνης τῶν Ο΄ καὶ ἔχουν χρησιμοποιηθῆ ὑπὸ τοῦ Ὠριγένους εἰς τὰ Ἐξαπλᾶ του ἀνωνύμου, ὀνομασθεῖσαι ὑπ’ αὐτοῦ ἀπλῶς “πέμπτη”, “ἕκτη” καὶ “ἑβδόμη” (μετάφρασις), ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ θέσιν ἐκάστης ἐξ αὐτῶν². Ἡ ἐνδιαφέρουσα ἡμᾶς ἐνταῦθα μετάφρασις εἶναι ἡ “ἕκτη”. Χάριν συντομίας, ὅμως, καὶ πρὸς σχετικὴν διευκόλυνσιν ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἀφορώντων εἰς τὸ διερευνώμενον πρόβλημα, θὰ προτιμᾶται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡ ἀναφορὰ εἰς μόνην τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἀκύλα.

Ἡ τοιαύτη, διὰ τοῦ “ψάλατε ἐπιστημόνως”, ἀπόδοσις τοῦ βιβλικοῦ κειμένου, ἡ ὁποία ὑπέπεσεν εἰς τὴν ἀντίληψίν μου καθ’ ὄν χρόνον ἠσχολούμην περὶ μίαν ἄλλην, εὐρύτεραν ἐρμηνευτικὴν ἐργασίαν³, ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ νὰ ἐνδιαφερθῶ πρὸς ἐξακριβῶσιν τῆς ὀρθῆς ἐννοίας τῆς ἐπιμάχου φράσεως. Κατέστη, κατόπιν τούτου, χρήσιμον καὶ δὴ καὶ ἐπάναγκες νὰ διενεργηθῇ ἐνταῦθα ἡ ἀπαραίτητος ἔρευνα ἐπὶ τοῦ “ψάλατε συνετῶς”, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο, ἐνδεχομένως, δυνατὸν νὰ μεταβληθῇ ἐννοιολογικῶς διὰ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀκύλα “ψάλατε ἐπιστημόνως”. Ἡ ἔρευνα αὕτη διεξήχθη τόσον εἰς τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον, ὅσον καὶ εἰς τοὺς Ο΄, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Ἀκύλαν, παρεμπιπτόντως δὲ καὶ εἰς ἄλλους μεταφραστάς. Ἐξητάσθη, ὡσαύτως, ἡ μορφή καὶ τὸ νόημα τοῦ περιεχομένου ὄχι μόνον τοῦ στίχου 8 ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τοῦ

1. Βλ. καὶ Π. Σιμωνά, Ἀμετάφραστοι ἑβραϊκαὶ λέξεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς τὰς ἀρχαίας μεταφράσεις Ἀκύλα, Θεοδοσιῶνος καὶ Συμμάχου, Ἀθήναι 1992, σελ. 11 ἐξ. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς “Θεολογίας”).

2. Βλ. καὶ Π. Μπρατσιώτου, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην, ἐν Ἀθήναις 1975, σελ. 588 (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς πρώτης ἐκδόσεως, τοῦ 1937).

3. Βλ. Π. Σιμωνά, Ἐρμηνευτικὴ ἔρευνα εἰς τὸ κείμενον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχαίων ἑλληνικῶν μεταφράσεων, Ἀθήναι 1999 (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς “Θεολογίας” [1997 - 1999]).

οἰκείου ψαλμοῦ, ὥστε νὰ διαφανῇ ποία ἑλληνικὴ λέξις θὰ ἤρμοζεν εἰς τὸ ἐπίμαχον σημεῖον τοῦ ἐν λόγῳ στίχου. Τοιοῦτοτρόπως ἐγένετο προσπάθεια νὰ εὐρεθῇ καὶ ἡ κλεις τῆς ἐρμηνείας τοῦ ὅλου ψαλμοῦ, ἐν συνείδειά δὲ καὶ τῆς ἐν στίχῳ 8 δυσχεροῦς φράσεως, καὶ νὰ διαφανῇ ἐν τέλει ποία γραφή - μετάφρασις θὰ ἦτο προτιμότερα ἐν προκειμένῳ.

* * *

Εἰς τὸν στίχον 8 τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ψαλμοῦ, ὁ ποιητὴς - ὕμνωδός, ἀφορμώμενος προφανῶς ἐκ μιᾶς περιφανοῦς πολεμικῆς νίκης τῶν Ἰσραηλιτῶν κατὰ τῶν Μωαβιτῶν, Ἀμμωνιτῶν καὶ Μιναιῶν⁴, διακηρύσσει ὅτι ὁ Παχβέ, ὁ μέγας Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, εἶναι ἀναμφισβητήτως ὁ βασιλεὺς συμπάσης τῆς γῆς, καὶ κατόπιν τούτου καλεῖ ὅλους τοὺς λαοὺς νὰ ἀλαλάξουν χαίροντες καὶ νὰ ἐπευφημήσουν αὐτόν⁵. Ἀπευθύνεται, ὡσαύτως, καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῷ ἰουδαϊκῷ ναῶ τῆς Ἱερουσαλήμ χοροὺς τῶν ψαλλόντων (χορῳδοὺς καὶ μουσικοὺς), τοὺς ὁποίους καλεῖ νὰ ψάλουν πρὸς τιμὴν τοῦ Παχβέ ἐν maskil (κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον), ἧτοι ἐν συγκεκριμένῳ καὶ πάντως ὄχι ἐν σύνηθες, ἐν οἰονδήποτε ἄσμα. Κατὰ τοὺς Ο', ὅμως, καλοῦνται οἱ χοροὶ οὗτοι ἐνταῦθα νὰ δοξολογήσουν τὸν Θεὸν των “συνετῶς”, ἧτοι μετὰ προσοχῆς καὶ περισκέψεως, περιεσκεμμένως, εὐλαβῶς, θεοσεβῶς κ.λπ., ὅπως ἀκριβῶς ἀρμόζει εἰς Αὐτόν. Οὕτω καθίσταται φανερόν, ὅτι ἐνταῦθα δημιουργεῖται ἐν πρόβλημα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς δυσχεροῦς βιβλικῆς φράσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ ἑβραϊκὸν maskil μεταφράζεται ὑπὸ τῶν Ο' “συνετῶς”. Τὸ πρόβλημα δὲ τοῦτο διαφαίνεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἀκύλα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ποικιλίαν, τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου καὶ αἱ νεώτεραι μεταφράσεις.

4. Περὶ αὐτῆς βλ. ἐν Β' Παρ. 20, 1 - 30.

5. Βλ. H. Herkenne, *Das Buch der Psalmen übersetzt und erklärt*, Bonn 1936, σελ. 177 (*Die Heilige Schrift des Alten Testaments*, ἐκδ. F. Feldmann - H. Herkenne), H. - J. Kraus, *Psalmen, I. Teilband, 2. durchgesehene Auflage*, Neukirchen 1961, σελ. 352 (*Biblischer Kommentar, Altes Testament*, ἐκδ. M. Noth), F. L. Hossfeld - E. Zenger, *Die Psalmen, I.*, Würzburg 1993, σελ. 291 (*Die Neue Echter Bibel. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung*, ἐκδ. J.G. Plöger - J. Schreiner, Echter Verlag). (Περὶ τῆς Einheitsübersetzung βλ. σχετικὰς βιβλιοκρισίας μου ἐν “Θεολογία” 62 [1991], σελ. 907 ἑξ. καὶ 63[1992], σελ. 183 ἑξ).

Καὶ ἐνδείκνυται νὰ ἐξετασθῇ ἡ φράσις αὕτη, ὥστε νὰ καταστῇ σαφὴς ἡ ἔννοια τοῦ προβληματικοῦ κειμένου.

Οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων θεωροῦν, ὅτι διὰ τῆς ἀπασχολοῦσης ἡμᾶς ἐνταῦθα λέξεως ὑποδηλοῦται μία προτροπὴ πρὸς ψαλμωδίαν μετὰ συνέσεως καὶ διὰ τοῦ νοῶς. Οὕτως ὁ Ὁριγένης (185 - 254) ἐρμηνεύει: “Τὸ ‘συνετῶς’ ἴσον τῷ ‘ψάλατε τῷ νῶ’⁶. Ἔστι δὲ καὶ προτρεπτικὸν εἰς γνῶσιν”⁷. Πληρέστερον δὲ τονίζεται τοῦτο ὑπὸ τοῦ Διδύμου Ἀλεξανδρείας, τοῦ “Τυφλοῦ” (313 - 398), ἐρμηνεύοντος τὸ ἐπίμαχον χωρίον οὕτως: “Τὸν ψάλλοντα δεῖ καὶ νόησιν τῶν προφερομένων ἐν ᾧδῃ ἔχειν· οὐ γὰρ περὶ τὴν κλάσιν καὶ τὸ μέλος τῆς φωνῆς καταγίνεσθαι προηγουμένως δεῖ, ἀλλὰ συνεῖναι τὰ ψαλλόμενα. Τοὺς γὰρ μὴ οὕτω ψάλλοντας, ἀλλὰ μόνον ἦχον ἀποτελοῦντας παραιτεῖται ὁ Θεὸς λέγων· ‘μετάστησον ἀπ’ ἐμοῦ ἦχον ᾠδῶν σου, καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι’⁸. Ψάλλει δὲ συνετῶς ὁ πράπτων κατὰ τὰ θεῖα παιδεύματα, καὶ νοῶν αὐτά”⁹.

Εἶναι ἀξιοπρόσεκτον, ὅτι ὁ Μέγας Ἀθανάσιος (295 - 373), συσχετίζων τὴν προβληματικὴν φράσιν πρὸς τὴν χρῆσιν μουσικῶν ὀργάνων κατὰ τὴν ἐν τῷ ἰουδαϊκῷ ναῶ τῆς Ἱερουσαλήμ ψαλμωδίαν, καὶ μὴ ἐπιδοκιμάζων, προφανῶς, τὴν τοιαύτην χρῆσιν, ἀπειθύνεται πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἀποτρεπτικῶς, γράφων εἰς σχετικὴν ἐρμηνείαν τοῦ τὰ ἐξῆς: «‘ψάλλετε συνετῶς’· μὴ διὰ κιθαρῶν ὡς οἱ πρῶην· τοῦτο γὰρ τὸ ‘συνετῶς’¹⁰. Ἐξ ἄλλου, εἰς ἐν ἀμφιβαλλόμενον ἔργον τοῦ ἀποδίδεται τὸ “ψάλατε συνετῶς” διὰ τοῦ “δοξάσατε αὐτόν” (ἐνν. τὸν Θεόν) “ἐν ἀληθείᾳ”¹¹.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (354 - 407), συσχετίζων τὸν τρόπον τῆς

6. Βλ. Α΄ Κορ. 14, 15 (“Προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοῖ ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοῖ).

7. Ὁριγένους, Ἐξήγησις εἰς Ψαλμούς, ἐν J. - P. Migne, PG, τόμ. 12, στήλ. 1437.

8. Βλ. Ἀμῶς 5, 23.

9. Διδύμου Ἀλεξανδρείας, Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμούς, ἐν J. - P. Migne, PG, τόμ. 39, στήλ. 1377.

10. Ἀθανασίου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Ἐξήγησις εἰς τοὺς Ψαλμούς, ἐν J. - P. Migne, PG, τόμ. 27, στήλ. 217.

11. Ἀθανασίου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Ἐρμηνεία τῶν Ψαλμῶν ἢ Περὶ ἐπιγραφῆς Ψαλμῶν (Ἀμφιβαλλόμενον), ἐν Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων, τόμ. 34, Ἀθήναι 1964, σελ. 108 (ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος).

ἐν λόγῳ ψαλμωδίας πρὸς τὰ ἠθικὰ ἔργα καὶ τὸν ἄμεμπτον βίον τοῦ ἀνθρώπου, γράφει τὰ ἑξῆς: “Διηγησάμενος, τοίνυν, τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος, καλεῖ¹² τὴν οἰκουμένην ἐπὶ τὴν εὐφημίαν μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς· διὸ καὶ διπλασιασμοῦ κέχρηται· καὶ οὐχ ἀπλῶς καλεῖ ψάλλειν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς συνέσεως. Τί ἔστι ‘ψάλατε συνετῶς’; Καταμαθόντες, φησὶν, τὰ γεγεννημένα, ἐννοήσαντες τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ἕτερόν τι αἰνίττεσθαι διὰ τοῦ εἰπεῖν ‘συνετῶς’ τὸ μὴ φωνῆ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις ψάλλειν τὸ μὴ γλώττη μόνον, ἀλλὰ καὶ βίῳ” (ἐννοεῖ, προφανῶς, τὸν ἐνάρετον βίον)¹³. Καὶ ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας (375-444) γράφει σχετικῶς: “Ψάλατε δὴ οὖν συνετῶς, τοῦτέστιν ἄγιοπρεπεῖ συνέσει χρώμενοι καὶ συνιέντες ὀρθῶς τοῦ Χριστοῦ μυστήριον· νοῦ γὰρ καὶ καρδίας δεῖται σοφῆς. Οὕτω γὰρ που καὶ ὁ προφήτης φησί: ‘Τὶς σοφὸς καὶ συνήσει ταῦτα; καὶ συνετὸς καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά;’¹⁴... Τὸ δὲ ‘συνετῶς’, ἀντὶ τοῦ μετὰ σοφίας καὶ ἀπορρήτου τινός οἰκονομίας. Καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθῶς σοφίας ἔμπλεων τοῦ Χριστοῦ μυστήριον”¹⁵. Ὁ δὲ Θεοδώρητος ὁ Κύρου (393 - 460) ἀφήνει νὰ ἐννοηθῆ ὅτι ἀποδίδει ἐν προκειμένῳ πνευματικὸν περιεχόμενον εἰς τὴν δυσνόητον φράσιν, γράφων οὕτως: “Ὑμνωδίαις, τοίνυν, καὶ πνευματικαῖς χορείασι, τὸν παμβασιλέα τῶν ὄλων γεραίρετε”¹⁶. Συνεχίζων δὲ προσθέτει, μετὰ τινα, καὶ τὰ ἑξῆς: “Καλῶς δὲ καὶ τὸ ‘ψάλατε συνετῶς’ τέθεικε, διδάσκων μὴ μόνῃ τῇ γλώττῃ προφέρειν τὴν ὑμνωδίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν διάνοιαν εἰς κατανόησιν τῶν λεγομένων ἐγείρειν”¹⁷.

Τὰ αὐτὰ περίπου φρονεῖ καὶ ὁ Εὐθύμιος ὁ Ζιγαβηνὸς (ΙΑ΄ - ΙΒ΄ αἰών), γράφων ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἐπιμάχου χωρίου τὰ ἑξῆς: “Ψάλα-

12. Ἐνν. ὁ ψαλμωδός.

13. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Τὰ εὕρισκόμενα πάντα, ἐν J. - P. Migne, PG, τόμ. 55, στήλ. 215 (Πανομοιότυπος ἀνατύπωσις τῆς πρώτης ἐκδόσεως, ὑπὸ π. I. Διώτου, Ἀθήναι 1996).

14. Ἀμώς 14, 10.

15. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἐξηγήσις εἰς τοὺς Ψαλμούς, ἐν J. - P. Migne, PG, τόμ. 69, στήλ. 1056 (Πανομοιότυπος ἀνατύπωσις τῆς πρώτης ἐκδόσεως, ὑπὸ π. I. Διώτου, Ἀθήναι 1993).

16. Θεοδώρητου, Ἐπισκόπου Κύρου, Ἑρμηνεῖα εἰς τοὺς Ψαλμούς, ἐν J. - P. Migne, PG, τόμ. 80, στήλ. 1209 (Πανομοιότυπος ἀνατύπωσις, ὑπὸ π. I. Διώτου, Ἀθήναι 1992).

17. Ἐνθ' ἀνωτέρω.

τε δὴ μὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ νοητῶς, ἤγουν μὴ γλώττη μόνον, ἀλλὰ καὶ νοῖ, συνιέντες τίνι μελωδεῖτε καὶ ἐπὶ ποίοις κατορθώμασιν”¹⁸. Ὁ Νικηφόρος Βλεμμύδης (1197 - 1279), ὡσαύτως, παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς παρόμοια ἐπὶ τοῦ δυσχεροῦς χωρίου: “Ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν, ψάλατε· ψάλατε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλατε. Μὴ γλώττη μόνον ἀλλὰ καὶ νοῖ”¹⁹. Ἐξ ἄλλου ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Ἀνθίμος (1717 - 1808), ἐρμηνεύων τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος φράσιν, ἀκολουθεῖ παλαιούς ἐκκλησιαστικούς πατέρας καὶ γράφει ἐποικοδομητικῶς τὰ ἐξῆς: “Τὸ δὲ ‘ψάλατε συνετῶς’ διδάσκει ἡμᾶς οὐ μόνον γλώσση καὶ χεῖλεσι καὶ στόματι, ἀλλὰ καὶ νῷ, διανοίᾳ τε καὶ καρδίᾳ ψάλλειν δέον τῷ Θεῷ”²⁰.

Οἱ σύγχρονοι συστηματικοὶ ἐρμηνευταὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, διερευνῶντες τὴν σημασίαν τῆς ὑπὸ τῶν Ο΄ διὰ τοῦ “συνετῶς” ἀποδομένης ἐβραϊκῆς λέξεως maskil, εἰς τὴν μεγάλην των πλειοψηφίαν ἐκλαμβάνουν ταύτην ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἰδιαίτερως φροντίδος, τῆς πολλῆς ἐπιμελείας, τῆς περισκέψεως κ.λπ. Λαμβάνοντες οὗτοι ὑπ’ ὄψιν, ὅτι ὁ οἰκτεὸς ψαλμὸς 46 (47) εἶναι ἐνθρονιστήριος, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἐγκαθίδρυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνθυμίζων οὕτω τὰ τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον ἐπιγείου βασιλέως²¹, φρονοῦν ὅτι ὁ ψαλμῶδὸς θεωρεῖ ἐπιβεβλημένον νὰ ψαλῆ εἰς τὸν Παντοκράτορα Κύριον ὃχι ἐν οἰονδήποτε ἔσσημα, ἀλλὰ ἐν maskil, τὸ ὅποῖον εἶναι εἰδικὸν καὶ δὴ ἔντεχνον ἔσσημα, ἀρμόζον εἰς Αὐτόν²². Θεωρεῖται

18. Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ, Ἐξήγησις εἰς τὸ Ψαλτήριον, ἐν J. - P. Migne, PG, τόμ. 128, στήλ. 516.

19. Νικηφόρου Βλεμμύδου, Ἐξήγησις τοῦ Ψαλτηρίου, ἐν J. - P. Migne, PG, τόμ. 142, στήλ. 1465.

20. Ἀνθίμου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Ἐρμηνεία εἰς τοὺς ΠΝ΄ Ψαλμοὺς τοῦ προφητάνακτος Δαβὶδ, τόμος πρῶτος, ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐκ τῆς Τυπογραφίας τοῦ Παναγίου Τάφου, 1855, σελ. 216.

21. Ὁ ψαλμὸς οὗτος συνεδέθη πρὸς μίαν ἑορτὴν ἐνθρονίσεως τοῦ Παχβέ, τελουμένην κατ’ ἔτος παρ’ Ἰσραήλ, ὡς συνέβαινε παρὰ Βαβυλωνίους μετὰ τὸν θεὸν Μαρδοῦκ. Ἄλλ’ αὐτὸ εἶναι μία ὑπόθεσις, ἣ ὅποια δυσκόλως θὰ καθίστατο δυνατὸν νὰ ἐπιβεβαιωθῆ (βλ. Neue Jerusalem Bibel, Einheitsübersetzung mit dem Kommentar der Jerusalem Bibel, neue bearbeitete Ausgabe deutsch, herausgegeben von Alfons Deissler und Anton Vögtle in Verbindung mit Johannes M. Nützel, achte Auflage, Freiburg im Breisgau 1985, σελ. 762).

22. Βλ. προχειρῶς ἐν H. - J. Kraus, Psalmen, I. Teilband, 5. Grundlegend überarbeitete und veränderte Auflage, Neukirchen 1978, σελ. 506. Βλ. καὶ σελ. 20 (Biblischer Kommentar). Πρβλ. καὶ F. - L. Hossfeld - E. Zenger, Die Psalmen, I, σελ. 292 (Die Neue Echter Bibel).

λίαν πιθανόν, ὅτι ὁ ποιητής - ψαλμωδὸς ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἐν τῷ ναῷ χοροὺς τῶν ψαλτῶν καὶ πρὸς τοὺς μουσικοὺς, διὰ τὴν ὑποδείξει ἐμφαντικῶς καὶ ἐντόνως πρὸς αὐτούς, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι παγκόσμιος βασιλεὺς· εἶναι “βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς”, κατὰ τοὺς Ο΄, καί, ὑπὸ τὴν αὐτὴν πάλιν ἔννοιαν, “melekh khol - ha’ arets” (βασιλεὺς ἐφ’ ὅλοκληρου τῆς γῆς), κατὰ τὸ ἑβραϊκόν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ διακηρύσσει, ὅτι ἀρμόζει νὰ ψαλῆ εἰς Αὐτὸν τὸ ἐν λόγῳ maskil²³.

* * *

Κατόπιν τῶν ὡς ἄνω διαπιστώσεων καθίσταται ἀπαραίτητον νὰ ἀναζητηθῇ ἡ ἐπακριβῆς σημασία τοῦ maskil, ὥστε νὰ κατανοηθῇ πληρέστερον ἡ χρῆσις του ἐν τῷ οἰκείῳ χωρίῳ. Ἀλλὰ δεόν νὰ λεχθῇ ἐξ ἀρχῆς, ὅτι πρόκειται γενικῶς περὶ ἄσματος, τοῦ ὁποίου εἶναι ἀσαφῆς ἡ ἔννοια²⁴, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι χρησιμοποιεῖται πολλάκις εἰς τὸ βιβλίον τῶν Ψαλμῶν καὶ δὴ δέκα τέσσαρας φορές, ἐκ τῶν ὁποίων τὰς δέκα τρεῖς εἰς τὰς ἐπιγραφὰς αὐτῶν. Οὕτως ἡ λέξις ἀπαντᾷ ἐν Ψαλμ. 31(32), 1. 41(42), 1. 43(44), 1. 44(45), 1. 46(47), 8. 51(52), 1. 52(53), 1. 53(54), 1. 54, (55), 1. 73(74), 1. 77(78), 1. 87(88), 1. 88(89), 1. 141(142), 1²⁵. Εἰς ὅλα τὰ χωρία ταῦτα σημαίνει εἰδικὸν τινα ψαλμὸν καὶ δὴ ἔντεχνον. Καὶ κατὰ μὲν τὸ ἑβραϊκόν δύναται νὰ σημαίη “μετὰ πολλῆς τέχνης”, “ὄχι προχειρῶς” κ.λπ.²⁶, ὑπὸ δὲ τῶν Ο΄ ἀποδίδεται διὰ τοῦ “συνεσις” (κυρίως διὰ τοῦ “συνέσεως” καὶ εἰς τρεῖς περιπτώσεις διὰ τοῦ

23. Βλ. καὶ H. - J. Kraus, ἐνθ’ ἄνωτέρῳ.

24. Βλ. W.S. Mc Collough, *The book of Psalms*, New York 1955, σελ. 9 (*The Interpreter’s Bible*), A. Bruno, *Der Rythmus der alttestamentlichen Dichtung*, Leipzig 1930, σελ. 231 καὶ H. Herkenne, μν. ἔργ., σελ. 178. Πρβλ. A. Bertholet, *Das Buch der Psalmen*, ἐν E. Kautzsch - A. Bertholet, *Die Heilige Schrift des Alten Testaments*, Zweiter Band, Darmstadt 1971, σελ. 154 (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς τετάρτης διεσκευασμένης ἐκδόσεως τοῦ 1923).

25. Σημειωτέον ὅτι ἐν Ψαλμ. 42(43), 1 ὁ κῶδιξ Α τῶν Ο΄ ἔχει, ἐπίσης, “συνέσεως”, δὲν ἀπαντᾷ ὅμως ἡ ἀντίστοιχος λέξις maskil εἰς τὸ μασωριτικὸν ἑβραϊκὸν κείμενον. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην παρατηρῶν ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας σημειώνει τὰ ἑξῆς: “Ἀνεπίγραφος παρ’ Ἑβραίοις ὁ ψαλμός· διὸ οὐδὲ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς ἐπιγραφὴν ἔχει” (Εὐσεβίου Καισαρείας, Ὑπομνήματα εἰς τοὺς Ψαλμούς, ἐν J. - P. Migne, PG, τόμ. 23, στήλ. 377 - 379. Βλ. καὶ Origenis, *Hexaplorum quae supersunt*, ἐκδ. F. Field, τόμ. II, Oxford 1962², ἐν τῷ χωρίῳ).

26. Βλ. A. Bertholet, μν. ἔργ., αὐτόθι.

“εἰς σύνεσιν”) καὶ ἅπαξ (ἐνταῦθα) διὰ τοῦ “συνετῶς”²⁷.

Τὸ ὄνομα maskil, παραγόμενον ἐκ τοῦ ρήματος sakhal, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν Ἱφείλ διάθεσιν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, τὸ παρατηρεῖν, τὸ εὐφυῶς φέρεσθαι, τὸ ἐπιτυγχάνειν, τὸ ψάλλειν καί, ἀσφαλῶς, πρὸς τὴν γνῶσιν, τὴν ἐτοιμότητα πνεύματος, τὴν σοφίαν, τὴν ἀγχίνουσαν, τὴν προσοχήν καὶ τὴν σύνεσιν²⁸, καὶ διὰ τοῦτο ἦτο ἐπόμενον νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτὸ ἡ ἔννοια τοῦ καλλιτεχνικοῦ, τοῦ κομποῦ ἄσματος, τοῦ μετὰ τέχνης συντεθειμένου²⁹ καὶ καταλλήλου πρὸς ἀνάλογον ἐξύμνησιν τοῦ Παχβέ. Καὶ ἐθεωρήθη μὲν γενικῶς σχεδὸν ὅτι ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ διδακτικοῦ ποιήματος, ἀλλ’ ὀρθῶς καὶ δικαίως ἀπορρίπτεται τοῦτο ὑπ’ ἄλλων ἐρευνητῶν, ὑποστηρίζοντων ὅτι δὲν συμβιβάζεται ἡ τοιαύτη ἐξήγησις τοῦ maskil πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν δέκα τριῶν παλαιοδιαθηκικῶν ψαλμῶν, εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ὁποίων ἀπαντᾷ³⁰. Ὄρθῶς ἐπ’ αὐτοῦ ὑποστηρίζει καὶ ὁ Kraus³¹, υἱοθετῶν τὴν σχετικὴν ἀποψιν τοῦ Kissane³², ὅτι καὶ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ὄλων τῶν ἄλλων ψαλμῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀπαντᾷ τοῦτο, ἔχει τεχνικὴν πάλιν ἔννοιαν, ἀφορῶσαν εἰς τοὺς ἐν τῷ ναῶ ψάλλοντας. Προσφρεῖς εἶναι ἐν προκειμένῳ καὶ αἱ ἀπόψεις τοῦ Πρωτ. Καλλινίκου. Οὗτος, βασιζόμενος εἰς γνώμας παλαιότερων ἐρμηνευτῶν περὶ τοῦ ὅτι ἡ ἐπίμαχος λέξις maskil, ὑποδηλοῖ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ μουσικὴν ἐκτέλεσιν “ἀγχίνουσαν, εὐφυᾶ, περιτετεχνημένην καὶ κεκομψευμένην”, δὲν φαίνεται νὰ ἀποδέχεται τὴν γνωστὴν ἀποψιν, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος λέξις σημαίνει διδακτικὸν ποίημα³³.

Ὁ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐγκωμιαστικὸς οὗτος ὕμνος, ὁ διὰ τοῦ

27. Δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἐν Ψαλμ. 31(32), 1 ὁ κώδιξ Α τῶν Ο’ ἔχει “ψαλμός” καὶ ὄχι “συνέσεως”.

28. Πρβλ. καὶ E.G. Briggs, A Critical and Exegetical Commentary on the book of Psalms, vol. I, Edinburgh 1952, σελ. LXI (The International Critical Commentary).

29. Βλ. R. Kittel, Die Psalmen übersetzt und erklärt, Leipzig 1922⁴, σελ. LV (Kommentar zum Alten Testament).

30. Βλ. A. Weiser, Die Psalmen, Erster Teil: Psalm 1 - 60, übersetzt und erklärt, Göttingen 1973⁸, σελ. 252 (Das Alte Testament Deutsch). Πρβλ. καὶ F. - L. Hossfeld - E. Zenger, Die Psalmen, I, ἐνθ’ ἄνωτ. καὶ K. Seybold, Die Psalmen, Tübingen 1996, σελ. 192 ἐξ. (Handbuch zum Alten Testament, ἐκδ. M. Köckert - R. Smend).

31. H.- J. Krauss, μν. ἔργ., σελ. 20.

32. Βλ. E. J. Kissane, The book of Psalms, I - II, Dublin 1953 - 1954.

33. Βλ. Κ. Καλλινίκου (Πρωτοπρεσβυτέρου), Εἰσαγωγή εἰς τὸν ἱερὸν Ψαλτῆρα, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1927, σελ. 32.

maskil ὑποδηλούμενος, ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὴν λατρείαν συνήθως, τῇ συνοδείᾳ μάλιστα εἰδικῶν μουσικῶν ὀργάνων, τὰ ὅποια ἀγνοοῦμεν ἡμεῖς σήμερον, ἀφοῦ ἀγνοοῦμεν πολλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐν γένει ἀρχαίας καὶ ἐκ τῆς λατρευτικῆς ἐβραϊκῆς μουσικῆς³⁴. Οὕτως ἡ ἑπακριβῆς ἀπόδοσις τοῦ maskil δὲν καθίσταται εὐχερῆς λόγῳ τῶν περιορισμένων σχετικῶν γνώσεών μας· ἐπὶ πλέον δὲ καὶ λόγῳ ἑλλείψεως ἀντιστοιχίας ἐβραϊκῶν μουσικῶν ὄρων πρὸς ἑλληνικούς. Ἄτυχῶς, δὲν τυγχάνει γνωστόν, οὔτε δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν τὸ ἀκριβὲς εἶδος τοῦ ψαλμοῦ maskil, οὔτε τὸ εἶδος τῆς μουσικῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ. Ἡ ἐπιγραφή του εἶναι, ὅπως καὶ αἱ ἐν γένει ἐπιγραφαὶ τῶν ψαλμῶν, δυσνόητος καὶ δὲν δύναται νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν διακρίβωσιν τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν ψαλμόν. Πιθανῶς ἐπρόκειτο καὶ περὶ δοξολογικοῦ ὕμνου, ὅστις ἐψάλλετο μὲ ὑπόκρουσιν, τῇ συνοδείᾳ κάποιου μουσικοῦ ὀργάνου. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ὕμνος εἶχε λατρευτικὸν κυρίως χαρακτήρα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀπεδίεδοτο δὲ εἰς τὴν μουσικὴν μία μαγικὴ, τρόπον τινά, δύναμις, θὰ ἐδικαιοῦτό τις νὰ πιστεύῃ, ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ βιβλικοῦ τούτου ψαλμοῦ, τοῦ maskil, τοῦ ἀπευθυνομένου πρὸς τὸν Θεόν, θὰ πρέπει νὰ ἐπρόκειτο περὶ σπουδαίου εἴδους μουσικῆς³⁵.

* * *

Τὸ ἐπίρρημα “συνετῶς” τῆς μεταφράσεως τῶν Ο΄, εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ παρεκίνησε κάποιους ἐκ τῶν ἐρμηνευτῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν παρ’ ἡμῖν, νὰ δεχθῶν ὅτι ἐνταῦθα ἐννοεῖται καὶ συνιστᾶται μία συνετὴ ψαλμωδία. Οὕτως ὁ μακαριστὸς Ἀρχιμανδρίτης Ἰωὴλ Παννακόπουλος, σχολιάζων τὸ “συνέσεως” καὶ τὸ “εἰς σύνεσιν” ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ψαλμῶν 31(32) καὶ 41(42), ἀντιστοίχως, ὑποστηρίζει ἐμμέσως, ὅτι ταῦτα ἔχουν σχέσιν πρὸς διδαχὴν, συνετισμόν, σωφρονισμόν, φωτισμόν κ.λπ., καὶ ὅτι οἱ δύο οὔτοι ψαλμοὶ σχετίζονται πρὸς διδακτικὴν μελωδίαν³⁶. Ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς Βέλλας φαίνεται ὅτι λαμβάνει

34. Πρβλ. καὶ Lexicon des Judentums, ἐκδ. J. F. Oppenheimer κ.ἄ., Gütersloh 1967, στήλ. 529 (ἐν λ. Jüdische Synagogenmusik).

35. Πρέπει νὰ λεχθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ἡ μουσικὴ παρ’ Ἑβραίοις ἦτο ὁ σπουδαιότερος παράγων εἰς τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ, ὅπως συνέβαινεν ἐπίσης μὲ τὴν λατρείαν καὶ τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς ἐν γένει, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο τῇ βοηθείᾳ μουσικῶν ὀργάνων.

36. I. Γιαννακοπούλου, Οἱ Ψαλμοί. Κείμενον - Ἑρμηνευτικὴ παράφρασις - Εἰσαγωγή - Σχόλια, Ἀθήναι 1965, σελ. 151 καὶ 202. Πρβλ. καὶ σελ. 255.

ὕπ' ὄψιν του τὴν ἐν προκειμένῳ μετάφρασιν τῶν Ο' ("συνετῶς"), συγχρόνως, ὅμως, ἐρευνᾷ καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ maskil, τὸ ὁποῖον θεωρεῖ ὡς "ἓνα εἰδικὸν ἄσμα", χωρὶς καὶ νὰ ἐπιμενῆ εἰς τὴν ἐρμηνείαν του³⁷. Ὁ λόγιος Ἰσραηλίτης Ἀσσέρ Ρ. Μωϋσῆς, πρῶτος ἐν Ἀθήναις Διπλωματικὸς Ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους τοῦ Ἰσραήλ, ἐπιφανῆς δὲ συγγραφεὺς καὶ μεταφραστὴς ἑλληνο-ιουδαϊκῶν μελετῶν κ.λπ., ἀποδίδει ἐλευθέρως καὶ ἰδιοτύπως τὸ οἰκειὸν χωρίον διὰ τοῦ "ψάλτε στὸ Θεὸ καὶ βασιλῆᾶ ἓνα ψαλτήριον θερμό"³⁸. Ὁ Καθηγητὴς Καϊμάκης, ἐξ ἄλλου, ἐρμηνεύων τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ψαλμοῦ 44(45), εἰς τὴν ὁποίαν ἀπαντᾷ ἐπίσης τὸ maskil, ἀφήνει νὰ ἐννοηθῆ, ὅτι τὸ μεταφραζόμενον ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Ο' "εἰς σύνεσιν" ὑποδεικνύει εἰς τὸν Ἑβραῖον ἀρχιμουσικὸν - πρωτοψάλτην³⁹, ὅτι πρόκειται περὶ κάποιας γνωστῆς μελωδίας⁴⁰.

Τὸ ἐπίμαχον maskil, τοῦ ὁποῖου ἡ σημασία εἶναι, ὡς ἐδείχθη, ἀμφισβητουμένη, ἀποδίδεται τόσον ὑπὸ τῶν Ο', ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα καὶ τῆς "ἔκτης" μεταφράσεως ὡς ἐπίρρημα, μάλιστα δὲ διὰ λέξεων, αἱ ὁποῖαι δὲν διαφέρουν αἰσθητῶς καὶ οὐσιωδῶς μεταξύ των ἀπὸ πλευρᾶς νοηματικῆς, ἀφοῦ καὶ οἱ Ο', διὰ τοῦ "συνετῶς" προσεγγίζουν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς τὸ "ἐπιστημόνως" τῶν δύο ἄλλων μεταφράσεων, ἀποδίδοντες παρεμφερῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ maskil. Οὕτως ἀποδίδουν α) τὸ ὄνομα maskil διὰ τῶν "σύνεσις"⁴¹ καὶ "συνετῶς"⁴², β) τὸ ρῆμα sakhal εἰς τὴν Ἰφείλ διάθεσιν διὰ τῶν "διανοεῖσθαι"⁴³, "ἐπιγινώσκειν"⁴⁴, "ἐπίστασθαι"⁴⁵, "ἐπιστήμων"⁴⁶ καὶ "νοήμων"⁴⁷, καὶ γ) τὸ

37. Βλ. Β. Βέλλα, Ἐκλεκτοὶ Ψαλμοὶ (Εἰσαγωγή - Κείμενον - Ἑρμηνεία), τρίτη ἔκδοσις ἐπηρευημένη, ἐν Ἀθήναις 1960, σελ. 215.

38. Βλ. Οἱ Ψαλμοὶ τοῦ Δαβίδ. Ἑβραϊκὸν κείμενον καὶ παράλληλος κατὰ σελίδα ἔμμετρος εἰς δεκαεξασυλλάβους καὶ ὁμοιοκαταλήκτους διδύμους στίχους μετάφρασις εἰς τὴν νεοελληνικὴν, ὑπὸ Ἀσσέρ Ρ. Μωϋσῆ, Ἀθήναι 1973, σελ. 106.

39. "Στὸν ἀρχιψάλτη", ὡς ἔχει ὁ ἐν λόγῳ Καθηγητὴς ἐπὶ λέξει (βλ. ὑποσημ. 40).

40. Δ. Καϊμάκης, Ψαλῶ τῷ Θεῷ μου. Ὑπόμνημα σὲ ἐκλεκτοὺς ψαλμοὺς, Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 210.

41. Ψαλμ. 31(32), 1. 41(42), 1. 43(44), 1. 44(45), 1. 51(52), 1. 52(53), 1. 53(54), 1. 54(55), 1. 73(74), 1. 77(78), 1. 87(88), 1. 88(89), 1. 141(142), 1.

42. Ψαλμ. 46(47), 8.

43. Δαν. 9,13-25,12,10.

44. Ἰώβ 34,27.

45. Ἦσ. 41,20.

46. Δαν. 1,4.

47. Παρ. 10,5-19,14,35,17,2. Δαν. 12,10.

ὄνομα *sekhel* διὰ τῶν “ἔννοια”⁴⁸ καὶ “νοήμων”⁴⁹. Οὕτως ἀποδεικνύεται ἐμμέσως, ὅτι αἱ τρεῖς μεταφράσεις δὲν ἀπέχουν βασικῶς μεταξύ των. Εἶναι ἐμφανές, ὅμως, ὅτι δὲν ἀποδίδουν ἐπιτυχῶς τὴν ἑβραϊκὴν λέξιν εἰς τὸ συζητούμενον σημεῖον, διότι αὕτη δὲν εἶναι ἐπίρρημα, ἀλλ’ ὑποδηλοῖ ἓν εἶδος μουσικοῦ ὄργάνου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐψάλλοντο τὰ ᾄσματα.

Ὅπως δὴποτε τὸ *maskil*, ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν γνῶσιν, τὴν εὐφυΐαν, τὴν μόρφωσιν, τὴν νόησιν, πρὸς τὸν νοῦν γενικῶς. Οὕτω προσεγγίζεται ὄχι τόσον ὑπὸ τοῦ “συνετῶς” τῶν Ο’, τὸ ὁποῖον σχετίζεται πρὸς τὴν εὐλάβειαν, τὴν σύνεσιν, τὸν σεβασμὸν κ.λπ., ὅσον ὑπὸ τοῦ “ἐπιστημόνως” τοῦ Ἀκύλα καὶ τῆς “ἔκτης” μεταφράσεως, τὸ ὁποῖον σχετίζεται περισσότερον πρὸς τὴν τέχνην καὶ σημαίνει “τεχνηέντως”, “ἐντέχνως”, “μὲ τέχνην”, “κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης” κ.λπ. Εἶναι, πάντως, ἀμφίβολον ἂν ὁ Ἀκύλας ἐγνώριζεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἑνὸς συγκεκριμένου μουσικοῦ ὄργάνου, τῆ συνοδεία τοῦ ὁποίου θὰ ἐψάλλετο ὁ σχετικὸς ὕμνος. Πιθανῶς ἢ ἐκ μέρους τοῦ ἀπόδοσις τοῦ *maskil* διὰ τοῦ “ἐπιστημόνως”, τὸ ὁποῖον ἔχει κάποιαν σχέσιν πρὸς τεχνικὸν ᾄσμα, ἐξηγεῖται ἐκ τῶν γνώσεών του ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιμάχου ταύτης λέξεως. Εἶναι δὲ περισσότερον ἐπιτυχῆς καὶ πιστῆ εἰς τὸ ἑβραϊκὸν ἢ τοιαύτη μετάφρασις, ἀπὸ ὅσον εἶναι τὸ “συνετῶς” τῶν Ο’.

Ὁ Bruno δὲν ἀποδέχεται περὶ τοῦ *maskil* τὴν συνήθως προτιμωμένην ἄποψιν, ὅτι πρόκειται περὶ καλλιτεχνικοῦ ᾄσματος⁵⁰. Οὗτος ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἐπίσης δυσχεροῦς ρήματος *masakh*, τὸ ὁποῖον σχετίζεται ὁπωςδὴποτε πρὸς τὸ σαλπίζειν, καὶ συνδυάζει τοῦτο πρὸς τὸ οὐσιαστικὸν *jobel* (παραπέμπων σχετικῶς καὶ εἰς Ἔξ. 19, 13 καὶ Ἰησ. Ν. 6, 5), διὰ τοῦ ὁποίου δηλοῦται ἄγνωστον μάλλον μουσικὸν ὄργανον καὶ πιθανῶς ἢ κερατίνη σάλπιγξ (ἢ κατεσκευασμένη ἐκ κέρατος (κριοῦ). Λαμβάνων τις οὕτω ταῦτα ὑπ’ ὄψιν, μὴ παραβλέπων δὲ καὶ τὰς διαφόρους ἄλλας ἀπόψεις, δύναται νὰ θεωρήσῃ πιθανώτερον, ὅτι ἐνταῦθα ἐννοεῖται τὸ διὰ τῆς κερατίνης σάλπισμα. Ἄρα ὁ ψαλμῶδὸς καλεῖ, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, νὰ ψάλουν τὸν ὕμνον, ὅστις ἐψάλλετο τῆ συνοδεία σαλπισμάτων διὰ τῆς κερατίνης σάλπιγ-

48. Παρ. 16,22.

49. Β’ Παρ. 21,11. Νεεμ. 8,8.

50. Βλ. A. Bruno, *Der Rythmus der alttestamentlichen Dichtung*, ἐνθ’ ἀνωτέρω.

γος. Καὶ θὰ πρέπει ἢ κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν ἔννοια τοῦ οἰκείου χωρίου νὰ εἶναι “ψάλατε ἔν” (εἰδικόν, ἔντεχνον μάλλον) “ᾄσμα”, ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς καὶ μὲ ἀβεβαίαν σημασίαν, ὀνομαζόμενον δὲ maskil. Καὶ θὰ ἦτο τοῦτο ζωηρόν ᾄσμα, συνοδευόμενον καὶ ἀπὸ ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις κ.λπ., ἐφ’ ὅσον τοιαύτας ζητεῖ ἐνταῦθα ὁ ψαλμωδὸς καὶ ὄχι κάτι ἄλλο.

Ὁ Koenen, ὅστις παρουσιάζει ἐνδιαφερούσας ἀπόψεις ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ψαλμῶν ἀπαντῶντος maskil⁵¹, εὐρίσκει καὶ αὐτὸς ὡς ἀσαφῆ τὴν σημασίαν του καὶ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἀπόδοσίν του ὡς ἐπιρρήματος (“συνετῶς”), οὔτε ὡς κλητικῆς (“ψάλατε, σεῖς, οἱ εἰδήμονες ἐπὶ τῆς μουσικῆς”). Καὶ ἔξετάζων πολλὰς ἐκ τῶν ποικίλων ἄλλων ἀπόψεων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν διατυπωθῆ κατὰ καιροὺς πρὸς ἐξήγησιν τῆς δυσχεροῦς λέξεως καὶ πρὸς διακριβωσιν τῆς ἐννοίας, ἡ ὁποία κρύπτεται εἰς τὸ οἰκεῖον χωρίον, ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι πλήρως ἱκανοποιητικῆ. Προβαίνει δὲ εἰς τὴν διατύπωσιν ἰδικῆς του ἀπόψεως: Στηριζόμενος οὗτος εἰς τὴν ἔννοιαν τὴν ὁποίαν ἔχει τὸ ἑβραϊκὸν ῥῆμα sakhal εἰς τὴν Πιαὶλ διάθεσιν, ἦτοι “διασταυρώνειν”, “ἐναλλάσσειν” (ὡς ἐν Γέν. 48, 14, ὄπου, ὡς γνωστόν, ὁ πατριάρχης Ἰακώβ διεσταύρωσεν, ἀπροβλέπτως, τὰς χεῖράς του ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἐφραὶμ καὶ τοῦ Μανασσῆ), ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι πολὺ πιθανὸν διὰ τοῦ maskil νὰ δηλοῦται ἔν ᾄσμα ἀντιφωνικόν, ψαλλόμενον δηλαδὴ ὑπὸ πολλῶν φωνῶν κατ’ ἀντιφωνίαν⁵². Τὴν ἄποψιν ταύτην, καθ’ ἣν δέον νὰ μεταφράσωμεν “ψάλατε ἔν” (συγκεκριμένον ἀλλ’ ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς) “ἀντιφωνικὸν ᾄσμα”, ἀντὶ τοῦ “ψάλατε συνετῶς”, θεωρῶ περισσότερον ἐπιτυχῆ. Ὑπενθυμίζεται ἐνταῦθα, ὅτι παρὰ τῷ ἀρχαίῳ Ἰσραὴλ πολλοὶ ψαλμοὶ ἐψάλλοντο κατ’ ἀντιφωνίαν μετὰ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ περὶ τὸ Ἰουδαϊκὸν θυσιαστήριον συνωθουμένου λαοῦ⁵³, ἐντεῦθεν δ’ ἴσως προῆλθε καὶ ἡ ἐν τῇ

51. Βλ. K. Koenen, Maskil – «Wechselgesang». Eine neue Deutung zu einem Begriff der Psalmenüberschriften, ἐν Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 103(1991), σελ. 109-112. Μὲ τὰ προβλήματα δὲ τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ψαλμῶν ἔχει ἀσχοληθῆ πολὺ πρὸ αὐτοῦ καὶ ὁ L. Delekat (βλ. Probleme der Psalmenüberschriften, ἐν Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft 76[1964], σελ. 280-297).

52. Βλ. K. Koenen, Sakal, sekel, maskil, ἐν Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, Band VII, ἐκδ. H.-J. Farby – H. Ringgren, Stuttgart-Berlin-Köln 1993, στήλ. 793.

53. Βλ. καὶ Β. Βέλλα, μν. ἔργ., σελ. 16. Πρβλ. καὶ σελ. 14, ἐνθα περὶ κοσμικῆς ποιήσεως ὁ λόγος.

δημοσίᾳ χριστιανικῆ λατρείᾳ γνωστὴ συνήθεια τῆς κατ’ ἀνταπόκρισιν ὑπὸ δύο ἐκκλησιαστικῶν χορῶν ψαλμωδίας⁵⁴.

Ἐὰν ληφθῆ ὑπ’ ὄψιν τὸ περιεχόμενον τοῦ ὄλου ψαλμοῦ 46(47), ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ μίαν διαρκῆ καὶ ἔντονον προτροπὴν πρὸς ἐξύμνησιν τοῦ ἐνθρονιζομένου Παχβέ, ὡς παγκοσμίου βασιλέως καὶ ὡς ὑψίστης θεότητος, μὲ ποικίλας ζωηρὰς ἐκδηλώσεις καὶ δὴ καὶ μὲ ἐπευφημίας, χειροκροτήσεις, ἀλαλαγμούς, οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς κ.λπ.⁵⁵, περὶ τῶν ὁποίων μαρτυροῦν σχετικαὶ χαρακτηριστικαὶ ἐκφράσεις, ὡς π.χ. “κροτήσατε χεῖρας”, “ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως”⁵⁶, “ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος”⁵⁷, θὰ γίνῃ ἀντιληπτόν, ἀσφαλῶς, ὅτι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν, κατ’ ἐκείνον ἀκριβῶς τὸν καιρὸν τῆς εὐθυμίας, τῆς ψυχικῆς ἐξάρσεως καὶ τῶν ποικίλων ζωηρῶν ἐκδηλώσεων πρὸς τὸν “μέγαν” καὶ “φοβερόν” Θεὸν ὀλοκλήρου τῆς γῆς⁵⁸, νὰ ὑποδεικνύεται εἰς τοὺς λαοὺς νὰ ψάλουν “συνετῶς”, ἦτοι μὲ συνεσταλμένας, συγκεκρατημένας καὶ προσεκτικὰς ἐκδηλώσεις, διότι τοιοῦτόν τι θὰ ἦτο ὀξύμωρον καὶ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ κυριαρχοῦν πνεῦμα τοῦ τοιούτου ψαλμοῦ.

Εἰς τὴν ἐν Γ’ Βασ. 1, 39-40 ἀπαντῶσαν διήγησιν περὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Σολομῶντος εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἐνιαίου ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου (966 π.Χ.), φαίνεται σαφέστατα, ὅτι ἡ περιγραφομένη ἐκεῖ σχετικὴ τελετὴ τῆς ἐνθρονίσεως τοῦ νεαροῦ βασιλέως ἦτο ζωηροτάτη καὶ ἐλάχιστα ἐλεγχομένη, τοσοῦτω μᾶλλον καθ’ ὅσον οἱ μετέχοντες εἰς αὐτήν, μετὰ ἀπὸ ἀλλεπάλληλα σαλπίσματα καὶ ἐντόνους ζητωκραυγὰς ὑπὲρ αὐτοῦ. “ἐχόρευον ἐν χοροῖς καὶ εὐφραινόμενοι εὐφροσύνην μεγάλην”, εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμόν, ὥστε ἐκ τῶν ἰσχυρῶν κραυγῶν τοῦ ἐνθουσιῶντος καὶ ἀλαλάζοντος πλήθους καὶ ἐκ τῆς ἐπελθούσης ἀναστατώσεως ἐν γένει, ἐσχίσθη, διερράγη σχεδὸν (“ἐρράγη”, καθ’ Ο’) ἡ γῆ “ἐν τῇ φωνῇ αὐτῶν”. (Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐμπεριέχει, ἀσφαλῶς,

54. Πρβλ. καὶ Δ. Μωραΐτου, Ἐντιφωνία, ἐν «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», ἐκδ. Α. Μαρτίνο, τόμ. 2, Ἀθήναι 1963, στήλ. 942.

55. Ὁ ἐν λόγῳ ψαλμὸς εἰς τὸν ὕστερον Ἰουδαϊσμόν ἐψάλλετο κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ νέου ἔτους μὲ ἔντονον ἐνθουσιασμόν, πρὸς ἐξύμνησιν τῆς κυριαρχίας τοῦ Παχβέ ἐφ’ ὄλων τῶν λαῶν τῆς γῆς (βλ. Α. Weiser, μν. ἔργ., αὐτόθι).

56. Βλ. στίχ. 2.

57. Βλ. στίχ. 6.

58. Βλ. στίχ. 3.

τὸ στοιχεῖον τῆς ὑπερβολῆς)⁵⁹. Εἰς τὴν τελετὴν αὐτὴν οὐδεὶς προέτρεψε τὸν λαὸν νὰ ἐνεργήσῃ “συνετῶς”, ἀντιθέτως μάλιστα ἐπετράπησαν τότε καὶ σχετικαὶ παρεκβάσεις καὶ παρεκκλίσεις καὶ ὑπερβολαί. Καὶ τὸ ὅτι ἐν στίχῳ 7 τοῦ ψαλμοῦ 46 (47) γίνονται μετ’ ἐπιτάσεως αἱ προτροπαὶ “ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν, ψάλατε, ψάλατε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλατε”, ὑποδηλοῖ τὴν κατὰ κόρον παρῶθησιν τοῦ λαοῦ πρὸς ἐπιδοκιμασίας ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τὴν διὰ τοῦ maskil τούτου δοξολόγησιν τοῦ Παχβέ, ὡς ἀποκορυφῶσιν τῶν ἐκδηλώσεων τούτων.

Εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ πνεύματος τῆς ἀπασχολούσης ἡμᾶς ψαλμικῆς ρήσεως 46(47), 8β συμβάλλει ἐν τινι μέτρῳ καὶ τὸ χωρίον Β΄ Παρ. 30, 22. Ἐν αὐτῷ γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἐπισήμου ἐορτασμοῦ τοῦ Πάσχα ἐν Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἐζεκίου, βασιλέως τοῦ Ἰούδα (716 - 689 π.Χ.), καὶ ἀναφέρεται ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐπεδοκίμασεν ὅλους ἐκείνους τοὺς λευίτας, οἵτινες ἀπεδείχθησαν ἐπιδέξιοι εἰς τὸ ἔργον των, *μὲ καλὴν γνῶσιν τῶν καθηκόντων των ἔναντι τοῦ Κυρίου* – *hammaskilim sekhel tob lahowa* (Ο΄: τῶν συνιόντων σύνεσιν ἀγαθὴν τῷ Κυρίῳ”).

Ἡ ἀπαντῶσα ἐνταῦθα ἑβραϊκὴ λέξις *hammaskilim* χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν τῶν λευιτῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐπὶ τῆς ἐν τῷ ναῷ μουσικῆς, καὶ ἐπαινοῦνται ὑπὸ τοῦ Ἐζεκίου διὰ τὴν ἄψογον καὶ ἐπιτυχῆ ἐπιτέλεσιν τῶν τοιούτων πρὸς τὸν Κύριον ὑπηρεσιῶν των, ἐν προκειμένῳ δὲ τῆς καλῆς ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ λατρευτικῆς μουσικῆς των, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος καὶ ἐν στίχῳ 21 τοῦ ὡς ἄνω κεφαλαίου Β΄ Παρ. 30 (“ἐν ὄργάνοις”, ἦτοι “μὲ μουσικὰ ὄργανα” καὶ, κατὰ τὸ

59. Βλ. σχετικῶς A. Sanda, *Das Erste Buch der Könige*, Münster i. Westf. 1911, σελ. 22-23 (*Exegetisches Handbuch zum Alten Testament*), S. Landesdorfer, *Die Bücher der Könige*, Bonn 1927, σελ. 17 (*Die Heilige Schrift des Alten Testaments*, ἐκδ. F. Feldmann – H. Herkenne), P. Ketter, *Die Königsbücher*, Freiburg 1953, σελ. 18-19 (*Herders Bibelkommentar*), J. Robinson, *The first book of Kings*, Cambridge 1972, σελ. 32 ἑξ., M. Noth, *Könige, I. Teilband, I Könige 1-16*, Neukirchen 1982, σελ. 26 (*Biblischer Kommentar*), E. Würthwein, *Das Erste Buch der Könige, Kapitel 1-16*, Göttingen und Zürich 1985², σελ. 16.

60. Βλ. καὶ S. Japhet, *I and II Chronicles. A Commentary*, Westminster 1993, σελ. 954. Πρβλ. καὶ W. Rudolph, *Chronikbücher*, Tübingen 1955, σελ. 302 καὶ 303 (*Handbuch zum Alten Testament*).

μασωριτικὸν ἑβραϊκὸν κείμενον, “μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις των”, “ἐν πάσῃ δυνάμει”, ἢ κατ’ ἄλλην ἀνάγνωσιν καὶ μετάφρασιν, “μὲ μουσικὰ ὄργανα”, διὰ τῶν ὁποίων ὑμνολογεῖτο [ὁ Κύριος]⁶⁰. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς Ο’ οὗτοι ἦσαν “οἱ συνιόντες σύνεσιν ἀγαθὴν τῷ Κυρίῳ”, οἱ ὁποῖοι ἐπέδειξαν λίαν καλὴν διάθεσιν, ἰκανότητα καὶ ἐπιδεξιότητα, πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν τοιούτων καθηκόντων των. Οὕτω φαίνεται καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς λέξεως ἔχει, πράγματι, ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὰς ἐν τῷ ναῶ ψαλμωδίας.

Ἐν Παρ. 17,2 τὸ maskil σχετίζεται πρὸς τὸ “φρόνιμος”, “προνοητικός”, “συνετός”, “ἐπιδέξιός” κ.ἄ., καὶ ὁ πλήρης οὗτος στίχος σημαίνει, ὅτι ὁ φρόνιμος δοῦλος θὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τοῦ ἀνικάνου, τοῦ ἐκφυλισμένου υἱοῦ⁶¹ καί, κατ’ ἐπέκτασιν, ὅτι εἶναι προτιμότερος ὁ σώφρων ὑπηρετὴς ἀπὸ τὸν φαῦλον υἱόν⁶². Οἱ Ο’ ἔχουν ἐν προκειμένῳ “νοήμων”, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ εὐφυοῦς, τοῦ συνετοῦ, τοῦ φρονίμου, καὶ ὁ στίχος σημαίνει ὅτι ὁ φρόνιμος δοῦλος θὰ καταστῇ κύριος τῶν ἀφρόνων κυρίων του⁶³.

Ἐξ ἄλλου ἐν Σοφ. Σειρ. 7, 21 τὸ maskil ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ συνετοῦ ἀνθρώπου καὶ δὴ τοῦ φρονίμου καὶ τοῦ καλοῦ ἐν γένει ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰκανοῦ, τοῦ νοήμονος, τοῦ ἐχέφρονος κ.λπ.⁶⁴. Ὑπὸ τῶν Ο’ ἀποδίδεται αὐτόθι διὰ τοῦ “συνετός” (“οἰκέτην συνετὸν ἀγαπάτω σου ἢ ψυχὴ”). Οὕτως ἔχει παρ’ αὐτοῖς καὶ τὴν ἐννοίαν τοῦ “καλοῦ” (δούλου). Ἄλλως τε ὁ κῶδιξ Β ἔχει ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ “ἀγαθόν”⁶⁵, ἐπιβεβαιουμένου οὕτω καὶ ἐντεῦθεν τούτου.

61. Βλ. καὶ H. Wiesmann, *Das Buch der Sprüche*, Bonn 1923, σελ. 53 (*Die Heilige Schrift des Alten Testaments*, ἐκδ. F. Feldmann – H. Herkenne).

62. Βλ. καὶ O. Plöger, *Sprüche Salomos (Proverbia)*, 1984, σελ. 201 (*Biblicher Kommentar*).

63. Βλ. καὶ I. Γιαννακοπούλου, *Παροιμιαί. Εἰσαγωγή – Κείμενον – Παράφρασις – Σχόλια*, Ἀθήναι 1964, σελ. 101.

64. Βλ. *The hebrew text of the book of Ecclesiasticus*, edited with brief notes and a selected glossary by Israel Levi, Leiden 1904, σελ. 10 (*Semitic Study Series*, No 111) καὶ *Die Sprüche Jesus’, des Sohnes Sirach*, ἐν E. Kautzsch, *die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments*, Erster Band, 2. unveränderter Nachdruck, Darmstadt 1962, σελ. 281. Πρβλ. καὶ Παρ. 17,2. Σοφ. Σειρ. 10,25.

65. Βλ. E. Hatch and H.A. Redpath, *A Concordance to the Septuagint and the other greek versions of the Old Testament*, photomechanischer Nachdruck, vol. I, Graz – Austria 1975, σελ. 3 καὶ κριτικὰς ἐκδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐν τῷ χωρίῳ.

Ἡ ἐπίμαχος ψαλμική ρῆσις τῶν Ο' "ψάλατε συνετώς" ἐθεωρήθη ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ συσχετισθῇ πρὸς τὸ καινοδιαθηκικὸν Α' Κορ. 14, 15 "ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοῖ", τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ "θα ψάλω, θα προσευχηθῶ καὶ με νόημα καὶ με τὸν νοῦν μου", ἤτοι ἐννοῶν τι λέγω καὶ γινόμενος κατανοητὸς καὶ ἐκ μέρους τῶν ἄλλων, ἢ ἐννοῶν πλήρως τὰ λεγόμενα διὰ τῆς ψαλμωδίας καὶ διασαφηνίζων αὐτὰ χάριν τῶν ἀκουόντων⁶⁶. Οὕτω δὲν θα ψάλω μόνον διὰ τοῦ πνεύματος, διὰ τῆς καρδίας μου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ νοός, ἐλέγχων τὰ ψαλλόμενα, διὰ νὰ ἀποδίδω ἐπιτυχῶς τὸ κείμενον τῆς ψαλμωδίας, ὅπως ὁ καλὸς ἱεροψάλτης, ὁ ὁποῖος ὀφείλει νὰ φέρῃ καὶ εἰς τὸν νοῦν τὰ ψαλλόμενα, καὶ νὰ μὴ τὰ ἀφήνῃ μόνον εἰς τὴν καρδίαν, οὕτως ὥστε καὶ ὁ ἴδιος νὰ κατανοῇ τί ψάλλει, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι νὰ τὸν κατανοοῦν. Τοιοῦτοτρόπως, ὅμως, ἀποδίδεται ὀρθῶς τὸ νόημα τοῦ κεμένου τῶν Ο', ἀλλ' ὄχι καὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ, τὸ ὁποῖον ἔχει ἄλλην ἔννοιαν. Ἐξ αὐτῶν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ ἐν Α' Κορ. 14, 15 παύλειος ρῆσις σχετίζεται πρὸς τὸ "ψάλατε συνετώς" τῶν Ο', ὄχι ὅμως καὶ πρὸς τὸ "zammeru maskil" τοῦ ἀντιστοίχου μασωριτικοῦ ἑβραϊκοῦ κεμένου ("ψάλατε ἐν ὥραϊον, περίτεχρον ᾄσμα").

* * *

Ἦδη δύναται νὰ λεχθῇ συμπερασματικῶς, ὅτι κατὰ τὴν ὡς ἄνω γενομένην προσπάθειαν κατανοήσεως καὶ ὀρθῆς ἐρμηνείας τῆς εὐρέως ἐρευνηθείσης ψαλμικῆς ρήσεως διὰ τῆς ἀξιοποιήσεως καὶ προβολῆς τοῦ "συνετώς" τῶν Ο' καὶ τῆς ἐκ παραλλήλου χρησιμοποίησεως καὶ τοῦ "ἐπιστημόνως" τοῦ Ἀκύλα, ἐν συνδυασμῶ δὲ καὶ πρὸς τὸ ἀντίστοιχον ἑβραϊκὸν maskil, διεπιστώθησαν τὰ ἑξῆς: Τὸ "ἐπιστημόνως" εἶναι ἐνταῦθα ἀκριβέστερον τοῦ "συνετώς", πλὴν ὅμως δὲν ἀπέχει ἐννοιολογικῶς πολὺ ἀπ' αὐτοῦ, ἀφοῦ καὶ τὸ ἐν Σοφ. Σειρ. 10, 25 ἀπαντῶν "ἐπιστήμων" σημαίνει καὶ "συνετός", "σώφρων" καὶ "φρόνιμος". Ἐπίσης τὸ "ἐπιστημόνως" μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ μετάφρασις τοῦ Ἀκύλα καὶ ἡ λεγομένη "ἔκτη" τοιαύτη ἔχουν, ὅπωςδήποτε, ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸ "συνετώς", καὶ τοῦτο δύναται νὰ ἔχῃ κάποιαν σημασίαν καὶ διὰ τὰς γενικωτέρας σχέσεις τῶν ἐν λόγῳ δύο μεταφράσεων πρὸς ἐκείνην τῶν

66. Πρβλ. καὶ Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Παύλου, δευτέρα ἐκφυξημένη ἔκδοσις, Ἀθήναι 1956, σελ. 386.

Οἱ Ὀπωσδήποτε δὲ διὰ τοῦ “συνετῶς” τῶν Οἱ δὲν ἀποδίδεται ὀρθῶς τὸ ἀντίστοιχον ἑβραϊκόν, ἦτοι τὸ maskil. Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ τοῦτο ἐπιτυχέστερον ὄχι δι’ ἐπιρρήματος, ἀλλὰ δι’ ἐνὸς οὐσιαστικοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ δηλοῦται τὸ εἶδος τοῦ ψαλλομένου ἄσματος, ἂν μὴ καὶ τοῦ συνοδεύοντος τοῦτο ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς σήμερον ἑβραϊκοῦ μουσικοῦ ὄργάνου.